

ЕЛІПСИС В АНГЛОМОВНИХ АФОРИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Об'єктом цієї статті є синтаксичний еліпсис (0), а *предметом* - специфіка його реалізації в афористичних текстах сучасної англійської мови. Звідси й основна *мета* роботи: вивчення шляхів і способів реалізації еліпсиса у текстах паремічного типу - афоризмах. Розгляд останніх під таким кутом зору є вельми актуальним з огляду на те, що ритм і динаміка сучасного життя диктують необхідність використання лаконічних і разом з тим емних одиниць мови. Безпосереднє відношення до формування таких одиниць має еліпсис як один із продуктивних способів компактного аранжування інформації.

У цій роботі еліпсис розглядається в широкому розумінні цього терміна - як опущення того чи іншого конструктивно й семантично значущого компонента речення-висловлення. Дослідження останніх десятиліть показують, що у природних мовах має місце тенденція до скорочення загальної довжини речення та до зменшення питомої ваги складних речень при збереженні їх семантичного обсягу [6,26; 8, 123].

Очевидно, не суперечить цій тенденції й еліпсис, когнітивно- граматичні засади якого сягають більш широкого синтаксичного явища - компресії засобів вираження [3]. Остання цілком вписується у прагнення мовців до пропозиціональної насиченості своїх мовних повідомлень при зменшенні або збереженні матеріального обсягу останніх [9, 20], що пов'язано з необхідністю компактного упакування й оперативної переробки інформації, особливо помітної саме в афоризмах.

У науковій літературі вже існує досвід аналізу афоризмів у ракурсі їх лінгвокультурної специфіки [4], логіко-композиційної структури (у т. ч. і конкретного автора) [5], герменевтичної будови [10]. Цей досвід дозволяє бути фахівцям принципово єдиними в тому, що афоризми суть "короткі, глибокі за змістом і завершені у смисловому плані судження, які належать певному авторові та вміщені в образну форму, що легко запам'ятовується" [10, 5].

У цілому ж філологічна традиція кваліфікує афоризми як явище синкретичного порядку, в якому переплітаються літературознавчі (міні-текстовий жанр) й епістемологічні (відомості з різних галузей знання) начала. "Виразність та образність зближує афоризми з художньою літературою, а здатність синтезувати думки, встановлювати зв'язок між явищами, точність і лаконізм ріднять їх з наукою" [10, 6]. Адекватне сприйняття афоризму забезпечується тим, що він має, як правило, письмову фіксацію.

Когнітивно-семантична специфіка афоризмів полягає в тому, що вони містять такі філософські узагальнення, що, на відміну від прислів'їв і приказок, відбивають не колективну, а індивідуальну мудрість, краса якої полягає в досконалості підібраних слів і в умілому піднесенні окремих, але актуальних сентенцій до рівня загальних принципів, домінуючої ідеї. У більшості випадків афоризми реалізуються як малий прозаїчний жанр, якому найчастіше надається форма складної синтаксичної конструкції.

Спостереження над емпіричним матеріалом показують, що, як і в будь-якій іншій складноструктурованій одиниці, в афоризмах представлена практично вся типологічна палітра еліпсиса. Виходячи з наших спостережень над його синтактикою [1], можна констатувати, що в афоризмах зустрічаються всі основні його типи, які розрізняються за якісним і кількісним принципами.

Квалітативний принцип використання еліпсиса у висловленні ґрунтується на семантико-функціональній значущості опущеного компонента. В афоризмах він може проявлятися у вигляді:

- gapping (опущення дієслівного присудка або одного з елементів компаративної конструкції - (1) *A man should be greater than some of his parts* Ø (AG: Peter De Vries), (2) *To eat is human, to digest, Ø divine* (MT: Mark Twain);

- pseudo-gapping (опущення смислового / повнозначного дієслова при збереженні допоміжного дієслова і недієслівних елементів (додатків) [12]-(3) *The economy depends about as much on economists as the weather does" on weather forecasters* (AG: Jean-Paul Kauffmann), (4) *Those who educate children well are more to be honored than parents, for these only gave life, those Ø the art of living well* (AG: Aristotle);

- VP-ellipsis (опущення дієслівної фрази або її заміна допоміжним дієсловом [13] - (5) *The fellow who never makes a mistake takes his orders from one who does'* Ø (QL: Herbert Prochnow), (6) *Any fool can criticize, condemn, and complain - and most fools do*Ø (AG: Dale Carnegie).

Такий різновид еліпсиса, як sluicing [14] (сурядний еліпсис, при якому інтеррогативне підрядне речення скорочене до одного питального слова) в афоризмах не використовується. Певно, це пов'язано з тим фактом, що дане явище характерне для питальних та окличних речень, тоді як афоризми майже завжди представлені розповідним реченням.

Афоризмам властива і дидактична функція, яка свідомо чи несвідомо сприяє формуванню ідейних, моральних та інших переконань людини, що роблять певний внесок у формування її індивідуальної картини світу. В силу своєї лаконічності афоризм виявляється здатним до активізування когнітивної діяльності адресата. Він ніби стає своєрідним катализатором думки, прискорювачем процесу виникнення асоціацій та ідей.

В афоризмах часто зустрічаються приклади опущення підмета - часткове (7) *The dead Ø might as well try to speak to the living Ø as the old Ø Ø to the young Ø* (WQ: Willam Cather) або повне, особливо характерне для

імперативних висловлень (8) *Ø Beware of little expenses; a small leak will sink a great ship* (AG: Benjamin Franklin), (9) *Ø Never invest your money in anything that eats or needs painting* (AG: Billy Rose), а також для паратактичних конструкцій (10) *Happiness is a mystery like religion, and Ø should never be rationalized* (OBA: G. K. Chesterton). Завдяки пропусковій компоненті, які не є матеріально необхідними для аранжування думки (саме таким і є еліпсис), автор афоризму відсилає адресата до свого індивідуального досвіду і тим самим використовує його як якесь "прагматичне знаряддя". Саме в афоризмах особливо яскраво виявляється моралізуюча, повчальна інтенція, що виступає водночас і засобом сугестивного впливу на реального і/або потенційного адресата.

Аналогічно це стосується й топологічних засад використання синтаксичного еліпсиса в афористичних текстах. Тут він досить продуктивно вживається як у простих, так і в складних синтаксичних конструкціях. У простих реченнях мають місце ініціальний (11) *Ø Beware the man of one book* (AG: St. Thomas Aquinas), медіальний (12) *Ø Second marriage: 0 the triumph of hope over experience* (QL: Samuel Johnson) і фінальний (13) *Man is the only animal that blushes. Or Ø needs to Ø* (MT: Mark Twain) еліпсиси. Зустрічаються також комбінації кількох типів еліпсиса в одному висловленні. Так, у (14) *Ø Too clever Ø is dumb* (AG: Ogden Nash) мають місце як ініціальний, так і медіальний еліпсиси, комбінування яких між собою дозволяє афоризмові найбільшою мірою проявити себе як засіб лаконічного і разом з тим емного аранжування думки.

Не в останню чергу на таку специфіку афоризму працює й *квалітативний принцип* використання еліпсиса. За кількістю пропущених компонентів у простих висловленнях досить часто еліптованими стають два компоненти: (15) *Ø Second marriage Ø: the triumph of hope over experience* (QL: S. Johnson). Це стосується й складно-структурованих конструкцій - гіпо- й паратактичних.

При квалітативному трактуванні еліпсиса йдеться насамперед про його логічну спрямованість - віднесеність імплікованого члена речення до позиції, яку займає його експліцитно виражений корелят (прогресивний і регресивний еліпсис, за [11, 55]). У складних синтаксичних конструкціях - частинах афористичного тексту - досить широко представлені обидва його типи. Так, наприклад, прогресивний еліпсис має місце в афоризмах (16) *The first half of our lives is ruined by our parents, and the second half Ø Ø by our children* (WQ: Clarence Darrow), (17) *Friendship is a disinterested commerce between equals; love Ø an abject intercourse between tyrants and slaves* (OBA: Oliver Goldsmith), а регресивний - у (18) *Ø Ø Having nothing,*

commerce between equals; love Ø an abject intercourse between tyrants and slaves (OBA: Oliver Goldsmith), a peзpecивний - y (1 8) Ø Ø Having nothing, nothing can he lose (AG: William Shakespeare), (19) Ø Never forget what you need to remember (AG: Garrett Bartley).

Кількісні дані свідчать, що найбільш продуктивним є еліпсис, що становить собою пропуск однієї матеріальної ланки висловлення, - одночастинний еліпсис (приклади 1-6, 8-11, 17, 19, 20). Афоризми з таким еліпсисом складають у нашому матеріалі 58%. Високою продуктивністю (20%) відрізняється й двочастинний еліпсис (приклади 12, 13, 14, 15, 16, 18, 21), тоді як трьох- (7,5%), чотирьох- (8%) і п'ятичастинний (4,55%) еліпсиси можна охарактеризувати як середньопродуктивні. Всі інші структурні його типи в афоризмах або малопродуктивні, або взагалі не зустрічаються (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Продуктивність використання структурних типів еліпсиса в афоризмах

Тип еліпсиса	Приклади	%
1-частинний	(20) No woman Ø so naked as one you can see to be naked underneath her clothes (OBA: Michael Frayn).	57.5%
2-частинний	(21) There are two times in a man's life when he should not speculate: when he can't afford it, and when he can Ø Ø (MT: Mark Twain).	18.5%
3-частинний	(22) When Ø Ø in doubt, Ø tell the truth (OBA: Mark Twain).	7,5%
4-частинний	(23) Advice is what we ask for when we already know the answer but Ø wish we didn't Ø Ø Ø (WQ: Erica Jong).	8%
5-частинний	(24) Ø Ø Ø No tears in the writer, Ø Ø no tears in the reader (OBA: Robert Frost).	4,5%
6-частинний	(25) It is important to our friends that we are unreservedly frank with them, and Ø Ø important to our friendship that we are not Ø Ø Ø Ø (DR: Mignon McLaughlin).	2%
10-частинний	(26) It is impossible to travel faster than the speed of light Ø, and Ø Ø certainly not desirable Ø Ø Ø Ø Ø Ø Ø, as one's hat keeps blowing off (QL: Woody Allen).	1%
11-частинний	(27) When Ø Ø angry, Ø count to ten before you speak; when Ø Ø very angry, Ø Ø Ø a hundred Ø Ø Ø (AG: Thomas Jefferson).	1%

стави пов'язувати цей факт із можливостями оперативної пам'яті людини, здатної утримувати й оптимально обробляти кластери інформації в 7 ± 2 елементи [7, 58]. Вважаємо, що цей принцип дійсний і для еліпсиса з тією лише різницею, що крім експліцитних кластерів учасники інтеракції мають утримувати в пам'яті ще й імпліцитні (еліптовані). Очевидно, зазначена формула тут реалізується вбік убування кількості (-2) матеріально невиражених компонентів. Про це свідчить і той факт, що нам не зустрілися афоризми з семи-, восьми- та дев'ятичастинним еліпсисом.

Проте в нашому матеріалі зафіксовано еліпсиси з десятьма (приклад 26) й одинадцятьма (приклад 27) опущеними компонентами. Мінімальна кількість таких прикладів (загалом чотири) скоріше підтверджує закономірність, ніж спростовує її. Так, завдяки еліпсисові, афоризми (приклади 26, 27) одразу "полегшали" на цілий десяток слів, але при цьому їх інформативний обсяг не постраждав, оскільки змістовно найнавантаженіша їхня частина залишилася недоторканою. Такий "гіга-еліпсис" є ніби конденсатом думки, ввібраної у висловлення, імпліцитні компоненти якого пов'язані з експліцитними нерозривними віртуальними узами.

Квалітативні та квантитативні принципи використання усічених конструкцій в афоризмах демонструють, що еліптичні висловлення суть висловлення, побудовані за законами ергономіки, а не за відкладеними в довгочасній пам'яті шаблонами. Еліпсис є продуктом короткочасної (оперативної) пам'яті, яка, як відомо, задіяна у процесах кодування, декодування й збереження інформації найбільш активно.

Отже, першопричина використання еліпсиса - надлишок семантико-граматичної інформації, нейтралізація якої здійснюється в рамках законів гармонізації мовленнєво-мисленнєвої діяльності [2]. Психологічна сутність останньої полягає саме в тому, що окремі одиниці висловлення, які мають бути повторені в певному мовному відрізку (відповідно до логіко-сміслових законів його структурування), не повторюються, але при цьому зберігають свою форматну роль для всього висловлення в цілому.

Підбиваючи підсумок, можна зробити й певні висновки. Когнітивно-граматична гармонізація мовлення з використанням еліпсиса базується не на пресупозиції (загальних і фонових знаннях), а на імплікації - якомусь прихованому від безпосереднього спостереження компонентові висловлення. На відміну від інших синтаксичних процесів (парцеляції, контамінації, редуплікації), спрямованих за межі речення, сфера дії еліпсиса не виходить за рамки речення, а знаходиться всередині його. В такому амплуа він виступає як дематеріалізований слід мовної одиниці в матеріальній структурі речення, незримо присутній у ньому та пов'язаний з ним своєрідними віртуальними узами.

Еліпсис виступає в афоризмі засобом конденсованої та лапідарної передачі думки. Цей ефект базується на імплікації, детермінованій, крім

усього іншого, і законами ергономіки. Прагнення до економії мовних ресурсів при збереженні фокуса уваги на кластерах суттєво значимої інформації дозволяє стиснути висловлення до розумних меж без руйнування його пропозиціональної бази. Економія місця, часу й обсягу при збереженні акцентів на головній інформації - усе це сприяє використанню еліпсиса також і в афоризмах, що нерідко дорівнюють одному реченню.

Як малий жанр, афоризм твориться саме завдяки лаконічності своєї словесної упаковки, чому значною мірою сприяє мінімалізація задіяних мовних засобів, у т.ч. й еліпсис. Отже, еліпсис та афоризм взаємодіють між собою за принципом засобу та середовища: еліпсис суть засіб створення стислості, афоризм суть середовище, в якому існує стислість. Наслідком такої синергетичної взаємодії є екстракт думки, вираженої у формі блискуче відточеної та доведеної до досконалості сентенції, в якій концентрація смислу сягає свого апогею.

Запропонований когнітивно-семантичний аналіз англійських афористичних висловлень дозволяє поширити його на весь паремічний корпус не тільки сучасної англійської, а й інших природних мов, що в *перспективі* може стати предметом спеціального лінгвокогнітивного опису еліпсиса. Не менш перспективним бачиться вивчення шляхів і способів використання останнього в різних режимах дискурсивної діяльності різними групами комунікантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В.Г. Когнитивно-грамматические особенности эллиптических конструкций // Нова філологія. - 2005. - № 2 (22). - С. 128-134.
2. Бардина Н.В. Языковая гармонизация сознания. - Одесса: Астропринт, 1997.-271с.
3. Безуглая Л.Р. К проблеме классификации эллипсиса (на материале немецкого языка) // Нова філологія. - 2005. - № 2 (22). - С. 10-16.
4. Дмитриева О.А. Культурно-языковые характеристики пословиц и афоризмов: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - Волгоград, 1997,- 18 с.
5. Калашникова Н.М. Афористичность как черта идиостиля В. Токаревой: Автореф. дис ... канд. филол. наук: 10.02.01. - Ростов-на-Дону, 2004.-21 с.
6. Кравчук Н.В. Взаимодействие количественных и качественных аспектов в структуре предложения английского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. - Минск, 1972.-28 с.
7. Крылов А.А. Психология. - М.: Проспект, 1999. - 584 с.
8. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс. - М.: Едиториал УРСС, 2003. - 206 с.
9. Примерова Н.Д. Речевая компрессия в диалогическом единстве (на материале английского художественного текста): Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. - М., 1988. - 199 с.
10. Федоренко Н.Т., Сокольская Л.И. Афористика. - М: Наука, 1990. -

419 с.

11. Hae-Yun Lee. Ellipsen in Satzkoordinationen. Syntaktische und semantische Untersuchungen in einer unifikationsbasierten Grammatik. - Frankfurt/M. [u.a.]: Peter Lang, 1999. - 198 S.
12. Hoeskema J.. Cumulative Effects in the Evaluation of pseudo-gapping// Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. - Edinburgh, 2005. - P.45-49.
13. Kreutz Ph. General but Inescapable Constraints on VP-Ellipsis // Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. - Edinburgh, 2005. - P. 57-63.
14. Merchant J. The Syntax of Silence: sluicing, islands, and the theory of ellipsis. - Oxford: Oxford University Press, 2001. - 280 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

15. OBA: The Oxford Book of Aphorisms// J. Gross. - Oxford: Oxford University Press, 2003.-383 p.
16. OL: WWW.OUOTELAND.COM
17. AG: WWW.APHORISMS-GALORE.rNrO
18. PR: WWW.DEROSE.NET/STEVE/APHORISMS
19. WO: WWW.WISDOMQUOTES.COM
20. MT: [HTTP://PENN.BETATESTERS.COM/TWAIN.HTM](http://PENN.BETATESTERS.COM/TWAIN.HTM)